

РОЗВІДКИ

УДК 378.4 (477–25) КМА: 37.091.212:316.342.4] «17»

Максим Яременко

МІЩАНСЬКІ ДІТИ В КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКІЙ АКАДЕМІЇ НАПРИКІНЦІ 1730-х рр. (характеристика походження)

У статті детально характеризується географічне походження та соціальна градація студентів Києво-Могилянської академії кінця 1730-х рр. міщанського походження і простежується їхній вплив на освітні практики згаданого стану.

Ключові слова: ранньомодерна освіта, Києво-Могилянська академія, міщанський стан, студенти.

Одне з найпопулярніших тверджень, що стосується контингенту вихованців ранньомодерних «латинських шкіл» Гетьманщини, як тоді називали Могилянську академію та православні колеґіуми, – це всестановість. Також у публікаціях про київський осередок можна натрапити на аналіз співвідношення між студентами-представниками світських станів та вихідцями з родин духовенства. Зазвичай характеристика вихованців вміщається у 1-2 абзаци. Зрозуміло, що така презентація занадто поверхова. Соціальна історія освіти (дослідження освітніх практик через вивчення навчителів та їхніх підопічних), тим не менше, заслуговує поглибленої уваги, адже дає змогу пошукати відповіді на низку питань, серед них, зокрема, – про зв'язки різних регіонів та схожість/відмінність із освітніми практиками сусідніх країн. Проте ширшим міркуванням має передувати детальна презентація студентської корпорації. У цій статті спробуємо проаналізувати частину київських спудеїв, а саме – тих, хто маркувався як представник міщанського стану.

Нині відомо лише чотири більш-менш повні реєстри студентів Могилянської Академії за два століття функціонування. Два з них – це перелік імен та прізвиць/прізвищ. А от два інші – за 1736/1737 та 1737/1738 н. р. – надаються до глибшого аналізу, позаяк фіксують також станову належність, географічне походження, вік та характеристику успішності. До цих останніх реєстрів і доводиться звертатися, якщо мета дослідника підкріпити ті чи інші висновки відносно повними, а не уривчастими статистичними даними.

Спудейські відомості 1737 та 1738 рр. окремо виділяють міщанських, ремісничих та купецьких дітей. Загалом у 1737 р. в Києві всіх разом студіювало 113 осіб, а наступного року – 129 хлопців¹. Я їх об'єдную в категорію «міщани». Щодо представників останньої групи, такий хід потребує коротенького пояснення, адже добре відомо, що у Гетьманщині купецьким промислом «бавилися» не лише міщани, а й козаки², духовенство, а також ті, кого відносили до категорії «посполиті». Річ у тім, що в ревізійній документації другої половини 1730-х рр. саме серед міщан виділялася

© Яременко Максим Васильович – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії Національного університету «Києво-Могилянська академія».

підгрупа торговців. Натомість серед козаків така градація не згадувалася. Більше того, в інших документах могло вказуватися, що козаки промишляли купецтвом, але ніде їх не названо купцями, а от міщан охарактеризовано так, як, наприклад, у присяжному списку киян 1742 р. У ньому серед міських громадян окремо виділено чільну групу «мѣщанѣ купеческие»³.

Більшість студентів-міщан (приблизно 60%) представляли Гетьманщину, причому левова їх частка припадала на киян – останні у загальній масі вихованців становили більше 40%. Якщо ж проаналізувати кількісні показники делегатів від інших полків, то особливих закономірностей встановити навряд чи вдасться, окрім зрозумілої відсутності чернігівців та ледь помітної стародубців (чи правильніше – стародубця), які для навчання мали ближчий колегіум у Чернігові (див. табл.). Тож на прикладі цієї групи «студіозів» простежується дієвість географічного фактора (чим ближчий до «шкіл» регіон, тим більше його представників прибувають на студії) вкупі з чинником доступності ближчих «шкіл». Обережно можна припустити також певну роль фактора економічного та культурного розвитку того чи іншого регіону. Зайве спеціально зупинятися на значенні Києва як економічного та культурного центру – це достатньо відомі речі.

Другим за представництвом міщанських синів в Академії у 1737-1738 рр. йшов Ніжинський полк. Саме його територією, зокрема, через Ніжин, Борзну, Батурин, Кролевець, Глухів, пролягала міжнародна торгова артерія, що сполучала обидва береги Дніпра і йшла аж до Львова та далі на захід, з одного боку, і на Орел, з іншого. Адміністративний центр Гетьманщини – Глухів – був, до того ж, місцем перетину кількох головних торгових трактів: не лише з Києва (що, у свою чергу, теж слугував центром перехрещення «горизонтальних» та «вертикальних» комунікацій), а й зі Стародуба та Почеп⁴. Отже, можна гадати (наразі – лише через зазначені опосередковані факти), що важлива роль транзитної території у міжнародній торгівлі, а відтак – жвавіший економічний розвиток, сприяли кращому розвитку міщанства та більшій охоті/можливостям віддавати дітей у науку.

Не виключено також, що свій вплив на незначне представництво міських громадян решти полків у київських «латинських школах» зробила російсько-турецька війна. Скажімо, у Лубнах «все тож бывшее с турками военное время» квартирували військові, а також генералітет, головний Крігс-Комісаріат, штаби, військові частини та головна польова аптека, а тамтешнє населення несло інші, окрім надання постю, повинності (забезпечення волами, виконання різноманітних робіт)⁵. Зрозуміло, що економічні збитки міщан могли перешкодити спорядженню дітей до Києва. Проте уривчасті дані 1750-1760-х рр. засвідчують типовість географічного представництва міщан, зафіксованого у реєстрах 1737 та 1738 рр. Так, у 1753 р. складала присягу на вірність імператриці троє міщанських дітей із Гетьманщини: 1 киянин, 1 представник Київського (недалеко від Києва) та 1 – Ніжинського полків⁶. У присяжному списку майже 170-ти могилянських студентів 1755 р. лише одна особа вказана купецьким сином, інша – міщанським. Перший вихованець походив із Ніжина, другий був киянином⁷. У 1759 р. в такому самому документі зі 170-ти вихованців лише 7 зафіксовані міськими громадянами, хоча їх число, схоже, було на кілька хлопців більше, адже під кількома київськими «жителями» та ніжинським греком теж можна запідозрити міщан. Із семи «студіозів» 5 представляли Київ, а по одному – Переяславський та Стародубський полки⁸. Зі 103 студентів, які склали присягу в травні 1762 р., лише 1 зазначений міщанином-киянином⁹. Приблизно зі 170 «академіків», внесених до переліку тих, хто присягав на вірність Катерині II у другій половині 1762 р. та у 1763 р., 8 названо міщанами, а 1 – сином цехового; 6 з них були киянами, один – із Київського полку (населений пункт не вказано), а ще дві особи походили зі Слущка¹⁰.

Другу за чисельністю групу серед могилянських «спудеїв»-міщан становили вихідці з Речі Посполитої. Вони представляли майже виключно українські воеводства, хоча траплялися «академіки» з білоруських теренів (як, зрештою, й пізніше, наприклад – у щойно згаданому присяжному списку 1763 р.; случанином із купецької сім'ї

записано «богослова» 1786 р. Олександра Бутолича¹¹). У цій групі не переважали представники Київського воєводства, вкрай мізерною була делегація Брацлавського воєводства, зате кількісно доволі помітною – Поділля, Волині та західноукраїнських земель (див. табл.). Тут вкотре постає питання про умовність та прозорість конфесійних бар'єрів. Можемо достатньо вірогідно припускати, що вихідці зі Слущка, одного з великих православних осередків закордонної частини Київської єпархії, могли бути православними. Однак годі сумніватися, що більшість міщан не належали до «благочестивих», а, найшвидше, належали до Унійної Церкви.

Окремо слід звернути увагу на стабільну впродовж двох років та відносно помітну присутність уродженців Руського воєводства, що, знову таки, надає цікаву поживу для роздумів про освітні практики, зв'язки різних частин роз'єднаної державними кордонами України та роль «традиції» у таких стосунках. Контакти тамтешніх міщан, зокрема львівських, з київськими «школами» тягнуться від XVII ст. Добре відомо, що львів'яни навчалися у Києві, а Львівське братство підтримувало киян, що студіювали у місцевому єзуїтському колегіумі у XVIII ст. Раніше, у 1690-х рр., братство навіть фінансово допомагало своїм вихованцям, що їхали продовжувати навчання у Могилянських Атенах. У XVIII ст. у бібліотеці київських «латинських училищ» зберігалися курси львівських єзуїтських професорів, що вказує на переміщення студентів, а колишні львів'яни робили помітну кар'єру вже за межами Гетьманщини – на Слобожанщині і в Росії¹². Навчання уродженців Руського воєводства у першій третині XVIII ст. у Києві якраз і виглядає як продовження своєїрідної «традиції» зв'язків.

Про постійне представництво українських міщан із тих адміністративних одиниць Речі Посполитої, що були доменом Унійної Церкви, не свідчать, що цікаво, присяжні списки 1750-1760-х рр. Попри те, що до них уписано чимало представників «Польської області» з посполитих, духовенства та, частково, зі шляхти, міські громадяни відсутні. Лише у переліку могилянців 1753 р. з восьми «закордонних» прибульців один «ритор», Севастян Оксентович, зафіксований міщанським сином із Дорогичина¹³. Ситуація зі зменшенням зазначеної групи «студіозів», про яке можна опосередковано судити з далеко неповних присяжних спудейських реєстрів, пояснюється не так обмеженістю інформації джерела (адже «заграничних» вихідців з інших станів воно фіксує), а радше або заміною терміну «міщанин» на «посполитий» (останні згадуються постійно), або значнішими успіхами унійної конфесіоналізації у міщанському середовищі.

На останньому місці за кількістю делегованих до Академії міщан розташувалася Слобожанщина (див. табл.). Вочевидь, той таки географічний чинник та функціонування колегіуму у Харкові стали причиною ігнорування слобожанами київських «шкіл». Цікаво, зате, що вони хай і нечисленно, однак постійно приїздили на навчання до Києва.

Таблиця
Географія походження студентів із міщан

Полк, регіон	Рік, осіб	
	1737 р.	1738 р.
Гадяцький	-	5 (3,9%)
Київ	50 (44,2%)	53 (41%)
Київський	4 (3,5%)	3 (2,3%)
Лубенський	-	1 (0,8%)
Ніжинський	8 (7,1%)	6 (4,7%)
Переяславський	-	4 (3,1%)
Полтавський	2 (1,8%)	2 (1,55%)
Прилуцький	3 (2,7%)	2 (1,55%)
Стародубський	1 (0,9%)	1 (0,8%)
Разом з Гетьманщини	68 (60,2%)	77 (59,7%)
Сумський	2 (1,8%)	1 (0,8%)
Харківський	1 (0,9%)	-

Разом зі Слобожанщини	3 (2,7%)	1 (0,8%)
Белзьке воєводство	3 (2,7%)	4 (3,1%)
Брацлавське воєводство	-	1 (0,8%)
Вітебське воєводство	-	1 (0,8%)
Волинське воєводство	10 (8,8%)	7 (5,4%)
Київське воєводство	2 (1,8%)	4 (3,1%)
Новогрудське воєводство	1 (0,9%)	-
Підляське воєводство	-	1 (0,8%)
Подільське воєводство	5 (4,4%)	14 (10,8%)
Руське воєводство	13 (11,5%)	13 (10%)
Не встановлено	8 (7,1%)	6 (4,7%)
Разом із Речі Посполитої	42 (37,2%)	51 (39,5%)
Всього	113	129

Реєстри 1737–1738 рр. майже не дають детальнішої відповіді на питання, які саме міщани навчалися у Києві. Можна було б припустити, що вже окреслення «міщанин» вказує на належність до верхівки міського громадянства (на противагу ремісникам), адже на той час в Гетьманщині зафіксовано таке специфічне побутування цього терміну та прикладання його саме до «патриціату». Скажімо, у ревізії Полтави 1737 р. з-поміж 204 цивільних дворовласників (не козаків і не з духовного стану) лише 24 названі «міщанами»: четверо можних, «промислом купеческим знатним бавячієся», та 20 середніх, які «неболшіє промисли іміют». Решту вказано посполитими¹⁴. Аналогічний поділ представлений у ревізії Решетилівки Полтавського полку 1737 р.: з 355 осіб міщанами названо лише двох, які «бавилися» «середнім купецьким промислом». Решта люду (окрім групи урядників: вйта, городничого, 3 осавулців і 4 десятників) зафіксована у загальній рубриці «посполиті», хоча можна напевне твердити (наприклад, за дописками на кшталт «Павло Тупкало швец»), що серед них були ремісники¹⁵. Таке саме застосування згаданого терміну до верхівки міського громадянства занотоване у містечку Великих Будищах тієї ж адміністративно-територіальної одиниці: з 455-ти осіб міщанами названо лише 10, при чому підстава для їх вирізнення, як і в двох попередніх випадках, простежується достатньо чітко: поділ відбувався за майновим достатком, адже всі 10 дворовласників, на противагу решті, записані як особи, «средным купеством бавящієся»¹⁶.

Того ж таки 1737 р. подібну сепарацію населення спостерігаємо у ревізії Переяслава. Міщанами у документації вказані лише ті, хто «малим купечеством бавячієся, себе кормлят» (великих купців не було взагалі), а решта дворовласників у місті, крім окремо виділеної ратушної старшини та ратушних і баштових служителів, марковані «посполитими» (включно з членами різних цехів)¹⁷. У присяжному списку киян 1742 р. міщани так само відділені від ремісників¹⁸. Заняття купецьким промислом було найпершою підставою для зарахування до повноправних міщан у документації місцевої адміністрації підросійської України у 1749 р.¹⁹ В частині ревізій другої половини 1730- рр., як-от Козельця Київського чи Зінькова Гадяцького полків, а також переписах слобідських поселень 1732 р., приміром, Валок Харківського чи Лебедина Сумського полків, міщан окремо не виділяють взагалі, позначаючи і купців, і ремісників загальником «посполиті»²⁰.

Доволі розмите побутування окреслення «міщанин» у Гетьманщині (як і меж стану) не дозволяє все ж однозначно шукати за позначеними так у реєстрах особами представників верхівки міського громадянства. Понад те, студентські списки теж нечітко застосовують згадане маркування: та сама особа могла не лише фіксуватися одного разу як міщанин, а іншого – як посполитий, а й фігурувати сином то міщанина, то ремісника²¹.

Спудейська відомість 1737 р. прямо вказує лише на належність двох зі 113 міщанських дітей до помітних міських родин – це чада київських ратушних писаря і «реента». Єдиний юнак, Діонісій Силванський, записаний ремісником – як «сын кузнецов».

Слід гадати, батько останнього хлопця не належав до найвищого представництва ковальського цеху. До такої думки підштовхує інформація з присяжного списку киян 1742 р., де у переліку членів відповідного цеху зафіксований Федір Силванов, але аж під № 7²². Вірогідно, це якраз і міг бути батько «студіоза», принаймні інші, схожі на Діонісієву, прізвищеві ідентифікації у документі 1742 р. відсутні. Наступного року окремо у спудейському реєстрі виділені ті самі діти ратушних писаря і «реєнта» та ще семеро зі 129-ти осіб записані ремісничими синами, зокрема й згаданий Силванський, щоправда тепер без деталізації батькового ремесла.

Вказівкою на статусність у списках вихованців є виділення окремо представників купецьких сімей. Щоправда, відомості і тут не вельми послідовні. Так, у 1737 р. Стефан Скибинський із Перемишля записаний міщанським сином, а 1738 р. – купецьким (тут він «Скибнінській») ²³. Торгова верства, за спостереженнями Володимира Пришляка, базованими на матеріалах Гетьманщини, займала далеко не останнє місце у соціальній піраміді, а багаті купці домінували у середовищі міського патриціату ²⁴. На їхнє привілейоване становище серед міщанства вказують вже згадані приклади з полкових ревізій, коли саме ті міські жителі, які «бавилися» торгівлею, фіксувалися на самому початку переліків обивателів. У присяжному списку Києва 1742 р. список міщан починає якраз його верхівка – відразу після фіксації урядників ідуть «мещане купеческие» ²⁵.

У відомості 1737 р. прямо вказано на 6 купецьких синів: 4-х із Гетьманщини, 1-го зі Слобожанщини та 1-го з Речі Посполитої. Сюди ж можемо додати згаданого перемишлянина Скибинського. 1738 р. в Академії зареєстрували 11 представників цієї соціальної групи: 6 з Гетьманщини та 5 з Речі Посполитої.

Спробувати ідентифікувати міщанських дітей в Академії, шукаючи їхніх батьків у полкових ревізіях, майже неможливо, і не лише через відсутність категорії «міщани» у відповідних матеріалах, адже це тільки додатково зобов'язує переглядати реєстри посполитих, серед яких часто записували і міських громадян. Труднощі зумовлені також тим, що левову частку міських громадян із Гетьманщини становили кияни, а ревізія згаданого полку не містить даних про них. За 1737 р. із 21-го «малоросіянина» та слобожанця з-поза Києва можна більш-менш вірогідно припустити, що кровно був пов'язаний з майже однофамільцями лише один студент із Глухова – Никифор Віндовський, а також напевне встановлюються родичі його земляка Даниїла Полонського (навчався і наступного року). Щодо першого «студіоза», то за ревізією Ніжинського полку 1737 р. у рубриці «малогрунтове посполитие которие могут а которие за убожеством весма не могут повинност отбуваты» зафіксована «удова Михайлиха Виндиха», а також Онисько Вінда та Яків Вінда; всі значаться такими, що можуть виконувати повинності. Опосередковано на не останню роль цієї фамілії у місті вказує той факт, що жоден зі згаданих її представників не був задіяний в акціях воєнного часу (погонщиками чи «в прикриття границ»). Усього ж малогрунтових у Глухові налічувалося 65 домовласників, з них 28 були, а 37 не були спроможними виконувати повинності. Окрім цієї категорії посполитих (тут нагадаю, що традиційно для Гетьманщини того часу міщан долучили до простолюду), значиться ще одна група – «весма» убогих, які живуть в одних хатах при «огородах» та мають чи не мають волів і коней. Останніх налічувалося 336 господарів. Групу простолюду завершують «подсусідки посполитие» – 41 дворовласник ²⁶. Отож Вінди за становищем належали до першої тридцятки всього загалу неказацького міського населення. Тим не менше, навряд чи їхній статус був аж таким значним.

На відміну від Віндовського, Даниїл Полонський належав до сім'ї «батьків міста». У ревізії у рубриці «средние промыслом купеческим бавячиеса» серед п'яти міських обивателів зафіксований Іван Полонський, не задіяний в акціях воєнного часу. Ієрархічно вище за цю п'ятірку піднялися лише два «можних» купці ²⁷.

Із сімей 24-ох студентів-міщан 1738 р., уродженців Гетьманщини та Слобожанщини з-поза меж Києва, які не зафіксовані у попередньому році, вдалося віднайти лише одного потенційного родича: в «інфіміста» Івана Ризи з Переяслава у місті значився

домовласник-однофамілець, теж не останній чоловік, Григорій Риза, який виконував обов'язок «дозорци індутних зборів» та мав власний шинок²⁸. Натомість рідня його однополчанина, «граматика» Григорія Ручковського з Баришівки, встановлюється дуже гіпотетично, адже на той час носіїв такого прізвища там не згадано. Натомість, у кушнірському цеху значаться зовсім небагаті Кузьма Ручка і Семен Ручка, які володіли кожен одним двором, але не мали коней, а також значно помітніша персона – городничий Петро Ручка²⁹. У цьому випадку визначити батька Ручковського та його статус серед решти міщан не вдається.

Більшість міщан із Гетьманщини, як зазначалося, становили київські жителі. Позаяк ревізія Київського полку 1737 р. не містить їх переліку, я спробував відшукати потенційних родичів могилянських «студіозів» в іншому реєстрі міських громадян – вже не раз згаданому присяжному списку 1742 р. Він є доволі повним, а у переліку обивателів, які не змогли скласти присягу через відсутність, внесено переважно поодиноких представників того чи іншого цеху, за винятком аж 47 представників кушнірської корпорації, від якої присягнуло 310 чоловіків³⁰. Утім, і тут бачимо звичну для ревізії картину – відсоток виявлених однофамільців вельми незначний і, як правило, стосується людей помітних. Відразу виключаю з розрахунку співпадіння патронімійних прізвищевих назв, а такі становлять переважну більшість. Занадто привабливо потракувати батьками могилянських вихованців-киян Александровичів, Андрієвських, Василковських, Василієвих та ще цілої групи бурмистра Михайла Александровича чи «купецьких міщан» Миколая Андрієвського, Ігнатія Василковського, Максима Василієва тощо³¹. Проте фіксація студентів, що передбачала зміну прізвищевих назв особам незначного походження, та специфіка патронімійних назвиськ (скажімо, у присяжному списку зафіксовані Василковські також серед цехових ремісників, а ціла низка Василієвих – серед верхівки міщанства, магістратських служителів, російських купців, у кількох цехах та одній сотні³²) завжди залишатимуть сумніви у достовірності родинних зв'язків та будуть хіба припущеннями.

Достовірнішими маркерами кривності видаються співпадіння інших «прізвищ», хоча в окремих випадках прив'язати за їх допомогою «академіка» до представника конкретної міщанської підгрупи теж не вдається. Наприклад, для «студіозів» 1737-1738 рр. Андрія та Якова Кальських і Григорія Красовського родичем/родичами (а чи й однією і тією самою особою, адже присягу датовано 1742 р.) могли бути і шафар Степан Кальський, і купці Антон Кальський та Григорій Красовський, і кравці Андрій Кальський та Василь Красовський³³. Федір Пожаровський, не виключено, доводився кривним чи то служителем київської карвасарії Михайла Пожаровського, чи рибалки Івана Пожаруна³⁴, а Петро Скраговський – «купецького» міщанина Івана Скраги або шевця Івана Скраги, чи, з меншою долею ймовірності, кушніра Тараса Скраженка³⁵.

Порівняння студентського та присяжного реєстрів показує однозначні співпадіння прізвищ лише у кількох випадках. Так, назвисько студента 1737-1738 рр. Стефана Зарицького мали у списку 1742 р. лише четверо осіб, внесених до вищої групи «купецьких міщан»³⁶. Вихованець 1738 р. Андрій Осовський, швидше за все, був родичем одного із 14-ти магістратських урядників Степана Оси (кривність із рибалкою Андрієм Осенком виглядає мало ймовірною, адже прізвищева ідентифікація останнього сама є похідною від основи, подібної до тієї, за допомогою якої творилося студентське прізвище). До знатних городян, найшвидше, належав батько студента 1737-1738 рр. Григорія Холявки: присягу 1742 р. складала один із п'яти бурмистрів Герасим Холявка та купець Іван Холявка, внесений до переліку 274-х «міщан купецьких» дев'ятим³⁷. Вихованці 1737-1738 рр. Матвій, Гаврило та Пилип Ядрили доводилися, вочевидь, кривними купцеві Івану Ядрилу³⁸.

Складніша ситуація зі студентом 1738 р. Петром Каленовським: його однофамілець згаданий у присяжному реєстрі серед служителів міщан³⁹, проте основою для творення цього назвиська швидше за все послужив патронім «Каленик», тож складно стверджувати їхні родинні зв'язки. Зробити припущення про достатньо високий статус ще одного студента 1737-1738 рр. Івана Нечая дозволяє згадка цього прізвища (чи

навіть цієї особи) у джерелі пізнішого часу. Серед урядників київського магістрату, які залишили у січні 1753 р. підписи у прибутково-видатковій книзі рибальського цеху за 1752 р., згаданий медовий шафар Іван Силич Нечай⁴⁰.

Як можна висновувати з окремих встановлених фактів, ситуація з пошуком батьків-міщан річпосполитських студентів нагадує описане вище виявлення сімей їхніх однокашників із Гетьманщини та Слобожанщини. Щоправда, ті матеріали, за якими я пробував віднайти хоча б декого з них, хронологічно значно віддаленіші, ніж «малоросійські» ревізії та присяжний список від двох спудейських реєстрів. Скажімо, міщанські родини Михайла Рашковського, Павла Ростовського, Марка Волковицького та Федора Туніковського з Меджибожа виявити в інвентарі Меджибізької волості 1717 р. не вдалося. Натомість однофамільці їх земляка, Григорія Маковецького там значаться: «P. Stefan Makowiecki, burmistrz» (а отже, й шляхтич), місцевий уродженець, мав 2 коней без волів, та «Fedko Makowiecki, kuszniarz», так само місцевий «дідич» (уродженець), що платив чиншу 1 злотий 7,5 грош та 18 грош ставщини і не мав ні коней, ні волів⁴¹. Хто з цих двох домовласників доводився родичем могиллянському спудеєві – невідомо.

Підсумовуючи різні прямі та опосередковані вказівки, можемо більш-менш вірогідно констатувати, що зі 113-ти міщанських синів, зафіксованих в Академії у 1737 р., 17 (ледь більше 15%), а зі 129-ти хлопців у 1738 р. – 22 студенти (дещо більше 17%) представляли верхівку цього стану. Можна з високою долею вірогідності підозрювати, що відсоток елітної групи міських громадян на той час в Академії був вищим (зокрема, підстави для цього дають ті ж таки патронімійні прізвища киян, які носили і студенти, і патриціат, чи послуговування різних за статусом родин однаковими назвиськами), однак аргументовано твердити про належність того чи іншого «студіоза» до сильних світу за браком детального дослідження міщанського стану в Україні не доводиться. Зверну увагу на інше – достатньо велика частина вихованців цієї групи представляла все ж «рядові» сім'ї. Більше того, окремі представники незаможного міщанства «ввійшли в історію» саме завдяки непоганій освіті. Історики для ілюстрації цього твердження часто наводять приклади Василя Григоровича-Барського чи Івана Леванди⁴². Однак тут слід пригадати, що вихідці зі згаданого стану представляли і середню ланку церковної ієрархії (настоятелі монастирів), і посідали у XVIII ст. ті чи інші єпископські катедри, як-от київський митрополит (1748–1757 рр.) Тимофій (Щербацький).

Загалом, розгляд міщанської студентської групи дозволяє вести мову про дієвість в якості стимулу до навчання географічного походження, припустити важливість економічного статусу та констатувати потребу детальнішого вивчення ставлення міщан до письменності та освіти.

1. Тут і далі інформація про міщан із двох реєстрів взята з: Інститут Рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (далі – ІР НБУВ). – Ф. 2. – Спр. 2937. – Арк. 1–4 зв.; ф. 160. – Спр. 172. – Арк. 1–19 зв.; Акты и документы, относящиеся к истории Киевской академии. – Отделение II (1721–1795 гг.) / Со введ. и прим. Н. И. Петрова (далі – АиД)– К., 1904. – Т. I (1721–1750 гг.). – Ч. 2. Приложения. – С. 38–59. – № IX, с. 61–88. – № X.

2. Документи середини та другої половини XVIII ст. дають можливість простежити, що міщанська верхівка здобувала собі характерний для козацтва статус значкових чи військових товаришів, однак, змінюючи стану «якість», продовжувала займатися звичною торгівлею та лихварством. Збережена частина Румянцевського опису Стародуба дозволяє виділити серед неурядової старшини міста таку групу, яка становила щонайменше 10% від її числа. При цьому, в описі вона не названа торговцями чи купцями, а саме різними товаришами, а на торговельну діяльність вказує інша інформація, наприклад, на володіння винокурнями і шинками (Кривошея І.

- Неурядова старшина Гетьманщини і міщанська верхівка в середині XVIII ст. (на прикладі м. Стародуба) // Сіверянський літопис. – 2009. – № 2-3 (86-87). – С. 40-48.
3. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі – ЦДІАК України). – Ф. 59. – Оп. 1. – Спр. 860. – Арк. 125-129 та наст.
4. Пришляк В. До питання про торговельні комунікації і митні системи українських земель першої половини XVIII ст. // ЗНТШ. – 2000. – Т. ССXL: Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. – С. 377-378, 386, а також карта торговельних шляхів між с. 390 і 391.
5. Наказы малороссийским депутатам 1767 года и акты о выборах депутатов в Комиссию сочинения уложения. – К., 1890. – С. 125.
6. АиД. – К., 1905. – Т. II. – С. 119–120. – № XLVI.
7. ЦДІАК України. – Ф. 59. – Оп. 1. – Спр. 2587. – Арк. 8–8 зв.
8. Там само. – Спр. 3258. – Арк. 1–7.
9. Там само. – Спр. 4021. – Арк. 9-11 зв.
10. АиД. – К., 1906. – Т. III. – С. 152-171. – № XIV.
11. АиД. – К., 1908. – Т. V. – С. 173. – № XLIV.
12. Isaievych Ia. Voluntary Brotherhood: Confraternities of Laymen in Early Modern Ukraine. - Edmonton-Toronto: Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, 2006. - P. 161-163.
13. АиД. – К., 1905. – Т. II. – С. 119. – № XLVI.
14. ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 19317. – Арк. 173–177, 188–189.
15. Там само. – Арк. 267–273, 275.
16. Там само. – Арк. 246–256, 264–265.
17. Там само. – Спр. 19374. – Арк. 26–28 зв.
18. Там само. – Ф. 59. – Оп. 1. – Спр. 860. – Арк. 125-184 зв.
19. Пришляк В. Тогровці Гетьманщини у першій половині XVIII ст. // КС. – 2001. – № 6. – С. 69.
20. ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 19373. – Арк. 26–34 зв.; спр. 19678. – Арк. 313–319; ф. 380. – Оп. 2. – Спр. 7. – Арк. 11376–1522; ф. 1725. – Оп. 1. – Спр. 22, арк. 507–577.
21. Пор., наприклад: АиД. – К., 1904. – Т. I (1721–1750 гг.). – Ч. 2. Приложения. – С. 57. – № IX та ІР НБУВ. – Ф. 160. – Спр. 172. – Арк. 17.
22. ЦДІАК України. – Ф. 59. – Оп. 1. – Спр. 860. – Арк. 166.
23. Пор.: АиД. – К., 1904. – Т. I (1721–1750 гг.). – Ч. 2. Приложения. – С. 40. – № IX та ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 2937. – Арк. 1.
24. Пришляк В. Тогровці Гетьманщини у першій половині XVIII ст. – С. 68.
25. ЦДІАК України. – Ф. 59. – Оп. 1. – Спр. 860. – Арк. 125-129 та наст.
26. Там само. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 19371. – Арк. 732–735 зв.
27. Там само. – Арк. 732.
28. Там само. – Спр. 19374. – Арк. 37 зв.–38.
29. Там само. – Арк. 224 зв., 249.
30. Там само. – Ф. 59. – Оп. 1. – Спр. 860. – Арк. 146-151, 201-202 зв.
31. Там само. – Арк. 125, 133 зв.
32. Див., наприклад: там само. – Арк. 128, 130, 136-137, 142–142 зв., 147, 177 зв., 186.
33. Там само. – Арк. 126, 129, 133, 136, 138 зв.
34. Там само. – Арк. 142, 187 зв.
35. Там само. – Арк. 131, 151-151 зв.
36. Там само. – Арк. 129 зв., 132 зв.-133.
37. Там само. – Арк. 125, 129.
38. Там само. – Арк. 131.
39. Там само. – Арк. 134 зв.
40. Держаний архів м. Києва. – Ф. 324. – Оп. 1. – Спр. 271. – Арк. 3 зв.
41. Інвентар Меджибізької волості 1717 року / Вид. підгот. М. Крикун. – Львів: Дослідно-видавничий центр НТШ, 2009. – С. 30-31.

42. Гуржій О. І. Податне населення України XVII-XVIII ст. Нариси з історії та статистики. – Черкаси: Вид. Чабаненко Ю., 2009. – С. 253-254.

В статтє детально характеризується географическое происхождение и социальная градация студентов Киево-Могилянской академии конца 1730-х гг. мещанского происхождения, а также прослеживается их влияние на образовательные практики этого сословия.

Ключевые слова: образование раннего нового времени, Киево-Могилянская академия, мещанское сословие, студенчество.

The Kyiv-Mohyla Academy student's geographical origin and social gradation in the late 1730s are analyzed in the article in detail and the influence of the mentioned factors on bourgeois educational practices as well.

Key words: early modern education, Kyiv-Mohyla Academy, petite bourgeoisie, students.

